

Zicht op het Kruis

verzoening met God en mensen

Zicht op het Kruis

verzoening met God en mensen

Koert Koster

Schrijver: Koert Koster

Coverontwerp: eigen ontwerp

ISBN: 9789462542273

Uitgegeven via: mijnbestseller.nl

© Koert Koster, alle rechten voorbehouden

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
Inleiding	15
Deel 1 Verzoening tussen mensen en God.....	20
1 Twee dominerende visies in de kerkgeschiedenis	21
1.1 Petrus zet de toon	21
1.2 Gods toorn gestild door bloed?	27
1.3 Anselmus: het bloed doet wat met God	35
1.4 Abaelardus: het bloed doet wat met ons	43
1.5 Mensenoffer met bloed	53
1.6 De Vader en de Zoon geven samen bloed	61
2 Jezus kwam voor ons.....	71
2.1 Mattheüs	71
2.2 Markus- en Lukasevangelie	79
2.3 Johannes: 'Het is volbracht'	83
2.4 Paulus.....	85
3 Jezus stierf voor ons	91
3.1 Voorbeeld	91
3.2 Rantsoen of losprijs.....	97
3.3 Jezus als losprijs? Aan wie betaald?	103
3.4 Gods eer, rechtvaardigheid en genade	113
3.5 Spreken met twee woorden: rechtvaardigheid én liefde	123

3.6 Denken vanuit de drie-eenheid: God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest	131
3.7 'Voor ons': Plaatsvervanging?.....	139
Deel 2 Verzoening tussen mensen.....	145
4 Inleidend	147
4.1 Een voorbeeld uit de wereldgeschiedenis: Zuid-Afrika.....	149
4.2 Lessen uit Zuid-Afrika voor ons vandaag.....	155
4.3 Lessen uit de Bijbel	163
Nawoord en conclusie	177
Bibliografie.....	180

Voorwoord

Er valt veel te zeggen over een omvangrijk thema als verzoening. Er is dan ook heel veel over gezegd. Dit thema heeft de kerkgeschiedenis gedomineerd en is vaak één van de ijkpunten geweest voor gezond orthodox geloof. Iemand die een juiste visie op de verzoening had, werd gezien als een goed christen. De vraag blijft natuurlijk of er één juiste kijk op de verzoening is of dat er meerdere aspecten zijn die naast elkaar mogen bestaan. Een evenwichtige kijk op meerdere kanten van een dergelijk omvangrijk thema, zou mensen voorzichtiger kunnen maken in hun oordeel over anderen.

De reden dat ik dit thema heb opgepakt, is de volgende. In de geloofsgemeenschap waar ik ben opgegroeid, maakte het thema verzoening letterlijk en figuurlijk de dienst uit. In de liturgie ging het in negen van de tien gevallen om verzoening. En in haar kielzog om bekering, wedergeboorte, verlossing, bevrijding en om de vrede met God. De rode lijn was het bloed, het kruis en de opstanding van Christus.

Liedbundels vol bloed

Tijdens de ochtenddienst werd gezongen uit de bundel 'Geestelijke liederen'¹, terwijl de avonddienst - vanwege een meer evangeliserend

¹ De uitgave die ik hieronder zal gebruiken, is: 'Geestelijke liederen', achttiende druk, Vaassen 2003. Ik zal in mijn boek over verzoening verschillende van deze liederen citeren en bespreken. Zo hoop ik duidelijk te maken welke aspecten en accentverschillen er – ook in de geloofsbeleving van lieddichters en schrijvers – blijken te zijn.

karakter - ingevuld werd met liederen uit de bundel van Johannes de Heer². Die kunnen gekarakteriseerd worden als ‘pelgrimslieder’. Ze verlopen min of meer zo: iemand is onderweg in een zondige en duistere wereld, hij of zij komt in aanraking met het evangelie en ziet dat Jezus voor de zonden aan het kruis gestorven is. Hij of zij belijdt deze en reist vanaf Golgotha als een wedergeboren mens verder op reis naar de hemel, terwijl de persoon in kwestie de wereld – met zondige verlangens – afwijst.

De confrontatie met het kruis van Jezus is in beide liedbundels essentieel. De invulling van de eredienst wordt er, logischerwijs, door bepaald. De eredienst is een aanbiddingsdienst waar alles in het teken staat van het zogenoemde avondmaal. De liederen die gezongen worden anticiperen op dit hoogtepunt van de dienst waarin Jezus’ lijden en sterven herdacht wordt. Tijdens het avondmaal komen deze ‘essentialia’ van het christelijk geloof expliciet – dat is tastbaar - naar voren. De wijn spreekt van het bloed van Jezus, terwijl het brood verwijst naar het lichaam van Jezus. Zo zijn wijn en brood dus tekens van het kruis en de verzoening.

Motivatie

Omdat het thema verzoening zo’n *dominerende rol* heeft vervuld in mijn eigen leven *gedurende mijn opvoeding*, wil ik het thema *grondiger doordenken*. Het onderwerp raakt mij als persoon en de verzoening van Jezus

² De uitgave die ik hieronder zal gebruiken, is: ‘Johannes de Heer’, editie 1991 gereviseerd door Jan Quintus Zwart, Hilversum 1994. Daar deze bundel – overdrachtelijk gesproken – doordrenkt is van het bloed van Jezus - en de verzoening er zo’n dominant onderdeel van is - zal ik enkele van deze liederen ook aanhalen en bespreken.

heeft *mijn leven bepaald*. Dat neemt niet weg dat er bepaalde aspecten van de verzoening *minder vanzelfsprekend* zijn dan ik – op grond van mijn geloofsopvoeding – zou verwachten en dat andere aspecten juist onderbelicht zijn gebleven.

Net als in mijn overige geloofsdoordenking zal ik voor zover mogelijk een evenwicht en balans zoeken, ja een middenweg bewandelen. Het goede van de ‘orthodoxe visie’ op verzoening wil ik overeind laten, maar ik zal tegelijk kritische kanttekeningen plaatsen. Daarnaast wil ik het goede van de ‘moderne visie’ op verzoening benadrukken. Ik wil met een open vizier tussen de obstakels doorrijden, waarbij ik hobbels moet nemen die bij een controversieel onderwerp als verzoening onvermijdelijk zijn.

Het onderwerp verzoening is ook een *spannend en avontuurlijk onderwerp*, omdat we er in de wereld om ons heen dagelijks mee te maken hebben. Het gaat ieder mens aan, omdat ieder mens geconfronteerd wordt met situaties waarin hij of zij in disbalans en disharmonie raakt met de omgeving of de naaste. Ook deze intermenselijke kant van het thema verzoening wil ik belichten. Want zij gaat mij– en mensen rondom mij – *heel persoonlijk aan*.

Dank

In dit voorwoord wil ik hen bedanken die mij geconfronteerd hebben met Gods liefde voor mensen en zijn verzoenend handelen – en met het verdriet van God over het kwaad - . Dat zijn de broers en zussen die het evangelie van Gods genade met mij deelden in de *plaatselijke kerk* van mijn jeugd. Ik kan wel zeggen dat het evangelie mij met de papelepel is ingegoten.

Dat gebeurde ook *thuis*, spelender- en verhalenderwijs, toen mijn moeder eenvoudige verhaaltjes over God vertelde of voorlas uit de Bijbel. Toen ik op de basisschool zat, mocht ik op vrijdagavond naar de *kinderclub*, waar we in groepsverband dingen leerden over God. Daar zongen we veel, daar hoorden we spannende zogenoemde ‘vrije verhalen’ en daar trainden we ons geheugen met het memoriseren van Bijbelverzen. De Bijbelteksten die aansloten bij het ‘vrije verhaal’ kregen we mee op een mooi versierd stukje karton of papier. Wie het ‘huiswerk’ goed deed, kon ieder seizoen behoorlijk wat punten verzamelen. Deze konden we inleveren en ‘verzilveren’ voor een cadeautje.

De zondagavonden waren speciaal gericht op de *evangelieverkondiging* die bijna altijd gepaard ging met een – al dan niet verkapte – oproep tot bekering. Daar werd soms grote nadruk gelegd op de zonde en de hel enerzijds en de liefde van God anderzijds. De toorn en de liefde van God werden daarbij eigenlijk nooit als tegenstrijdig en problematisch opgevat. Ik heb deze eigenschappen van God tijdens mijn jeugd ook nooit als hinderlijk ervaren voor de beleving van mijn geloof. Hinderlijk werden ze pas tijdens mijn theologiestudie.

Het overbenadrukken van bekering tot en verzoening met God ging echter zo ver dat, zelfs wanneer er geen ‘ongelovige’ in de dienst was, toch de boodschap van heil voor zondaren verkondigd werd. In die zin ben ik – ook als christen – met de boodschap van Jezus en zijn kruis overvoerd. Het argument van degenen die verantwoordelijk waren voor deze diensten, was dat een mens de boodschap van heil nooit genoeg kan horen en dat deze een

christen iedere keer opnieuw tot vreugde moet stemmen. De vraag is of dat zo is; een reden te meer om mij te verdiepen in dit thema. De vraag daarbij is niet of het onderwerp ‘verzoening’ essentieel is voor het christelijk geloof, ook niet of er geen andere Bijbelse thema’s zijn die minstens zo essentieel zijn. Maar wél of de visie op verzoening die ik van huis uit heb meegekregen, de enige juiste is. Hieronder zal ik de diverse visies op de verzoening uitvoerig bespreken.

Eerst het vervolg van mijn woorden van dank. Ik wil die mensen bedanken die door hun betrokkenheid op mijn werk in het algemeen, dit specifieke boek óók mogelijk hebben gemaakt. Enthousiaste reacties van lezers motiveren mij om door te gaan op de weg die ik als auteur en publicist ben ingeslagen. De opmerkingen die ik gehoord of gelezen heb, variëren van ‘Prachtig, ga zo door!’ tot ‘Je hebt het talent om moeilijke dingen eenvoudig te verwoorden, zonder diepgang te verliezen.’

Ik wil opnieuw mijn vrouw en mijn zoon bedanken die mij in het dagelijks leven heel concreet leren wat het betekent om ‘sorry’ te zeggen en te vergeven. Mijn zoon neemt het woord ‘sorry’ zo gemakkelijk in de mond dat ik denk dat volwassenen daar nog een puntje aan kunnen zuigen. Mag ik bij dit woord ‘sorry’ uit de mond van mijn zoon voorzichtig denken aan het Bijbelvers dat zegt dat God uit de mond van kinderen lof bereid heeft? Zou het vandaag niet veel meer tot eer van God zijn wanneer mensen onverzoenlijke verhoudingen opheffen door over de brug te komen en ‘sorry’ te zeggen? In mijn gezin mag ik leren wat het praktisch betekent om Gods verzoening dagelijks toe te passen. Omdat Christus mij vergeeft, mag ik

anderen vergeven. En anderen mogen mij vergeven, omdat Christus hen vergeven heeft.

Als laatste wil ik mijn corrector Arjen Bakker bedanken voor de uren die hij aan dit boek gespendeerd heeft om het publicatie-gereed te maken. Uiteraard ben ik zelf verantwoordelijk voor het eindproduct.

Koert Koster

Inleiding

In het voorwoord heb ik al even aangestipt waarom het thema verzoening mijn volle aandacht heeft. Het heeft deels mijn leven bepaald. Naast dit existentiële aspect ervan, vind ik het theoretische aspect intrigerend. Er zijn zoveel theorieën over dit belangwekkende onderwerp dat het de moeite loont er aandacht aan te besteden. Hoewel dat in zekere zin geldt voor ieder theologisch thema.

In dit boek zal blijken dat ik veel heil – of veel goeds – zie in de verschillende inzichten en aspecten die theologen te berde brengen. In de Bijbel vinden we een rijk geschakeerd kleurenpatroon als het gaat om verzoening. Er is niet één systeem of één goede theologie terug te vinden in opmerkingen van de Bijbelschrijvers. Ze wijzen aan en stippen aan. Het zijn geen theologen, maar gelovigen, die vanuit hun betrokkenheid op Jezus en hun omgeving over dit thema schrijven. De apostel Paulus doet dat meer doordacht en reflecterend dan bijvoorbeeld de ooggetuige en evangelist Marcus. Dat verschil in uitgangspunt en insteek werkt verrijkend. De veelkleurige wijsheid van God wordt – juist door dat verschil in benadering – zichtbaar (vgl. Ef.3:10).

De indruk die ik heb gekregen nadat ik nog eens grondig met het thema verzoening bezig ben geweest, is de volgende: aan de verzoening gaat verandering vooraf. Dit geldt zowel voor God als voor de mens. God komt in beweging en de mens komt tot bekering. Én: de verzoening is één en al verandering *van* God en van de mens. God doet in de verzoening een dringend appèl op de mens en de mens *ziet* Gods liefde en breekt met de

vijandschap. Én: verzoening leidt tot verandering *tussen* God en de mens. De relatie die van origine verbroken werd door de mens, wordt hersteld. De mens slaat een nieuwe weg in en ervaart de vrede met God. Samengevat: *verzoening is in de Bijbel van meet af één en al – en niets anders dan - verandering.*

Indeling en hoofdstukken

Dan nu een globale indeling van mijn boek. Het *eerste deel* behelst de *verticale relatie* met betrekking tot verzoening. Het gaat over de verzoening tussen God en mens. In het *tweede deel* ga ik nader in op de *horizontale relatie* met betrekking tot verzoening. Het handelt over de verzoening tussen mensen onderling. Hier zal blijken dat de verticale relatie van God met de mens bepalend is voor de horizontale relatie tussen mensen. Oftewel: verzoening tussen mensen moet gezien worden in het licht van de verzoening van God met mensen.

In *hoofdstuk 1* sta ik beknopt stil bij enkele opvallende momenten in de geschiedenis betreffende de verzoening. Twee visies blijken de kerkgeschiedenis te domineren, namelijk de verzoeningsleer van Anselmus en die van Abaelardus.

Als uitgangspunt neem ik de redevoeringen van Petrus (vgl. Hand.2:14-36; 3:12-26; 4:8-12), waar de mens verantwoordelijk wordt gehouden voor de dood van de Rechtvaardige (1.1). Daarnaast zal ik ingaan op de verantwoordelijkheid die God opeist voor de dood van de Rechtvaardige (1.2). Daarbij vraag ik me – evenals veel mensen om mij heen – af waarom

het nodig was dat er bloed vloeide voor verzoening. Ook de vraag of Gods toorn gestild moest worden – en het Godsbeeld dat daar achter schuilgaat – passeert de revue. Ik bespreek Anselmus met zijn zogenaamde satisfactietheorie (1.3). Deze theoloog is eeuwenlang de ‘trendsetter’ geweest als het gaat om een orthodoxe kijk op verzoening. Christenen werden daarop afgerekend. Eén van Anselmus’ leerlingen was Abaelardus, die ook behandeld zal worden (1.4). Hij vond de objectief-rationele kijk van zijn leermeester op de verzoening te zakelijk-juridisch. Daarom ontwikkelde Abaelardus een meer subjectieve verzoeningsleer, in welke de twee subjecten – namelijk God en mens – zich samen zouden vinden in een herstelde, harmonieuze en vredevolle relatie.

Vervolgens stip ik opnieuw het immense probleem aan dat wij ervaren rondom de idee dat een goede God offers (met bloed!) wil zien (1.5). Gelijk wijs ik erop dat de verzoening een gezamenlijk project en traject is van de Vader en de Zoon (1.6). Begrippen als plaatsvervangende en genoegdoening – zo typerend voor iemand als Anselmus – komen daarbij aan bod. Ook zal ik daar ingaan op recente bezwaren die ingebracht zijn tegen de plaatsvervangingsgedachte.

In *hoofdstuk 2* zal ik stilstaan bij *Jezus’ komst voor ons*. Ik zal mij daarbij speciaal richten op het ‘commentaar’ dat de evangelisten geven op Jezus’ woorden en werken: Mattheüs (2.1), Marcus en Lukas (2.2) en Johannes (2.3). De apostel Paulus komt ook ter sprake (2.4). Ik richt mij hier in het bijzonder op die Bijbelverzen die van belang zijn voor ons thema.

Overeenkomsten en verschillen tussen de verslagen van de evangelisten – ook met betrekking tot de verzoening – zullen genoemd worden.

Hoofdstuk 3 heb ik als titel meegegeven: *‘Jezus stierf voor ons.’* Hier zal ik ingaan op de diverse betekenissen van het woordje ‘voor’. Moeten we denken aan een sterven ‘als voorbeeld?’ (3.1), ‘als representant van het menselijk ras?’ of ‘als plaatsvervanger?’ Hier zal ook uitvoerig nagedacht worden over de idee van een ‘rantsoen’ of een ‘losprijs’ (3.2). Ook over de vraag *aan wie* Jezus de losprijs dan betaald zou hebben (3.3). Centraal staat hier het vers uit Marcus 11:45: *‘Want ook de Zoon des mensen is niet gekomen om Zich te laten dienen, maar om te dienen en zijn leven te geven als losprijs voor velen’* (NBG-1951).

Wanneer we het hebben over losgeld dat betaald wordt aan God, komen direct Gods eigenschappen in beeld. Ik zal een aparte paragraaf weiden aan Gods eer, rechtvaardigheid en genade (3.4). Ook Gods wijsheid en liefde komen ter sprake. De vraag daarbij is of er één of andere supereigenschap van God bestaat die andere – op het eerste gezicht tegenstrijdige – eigenschappen moet verzoenen. In de daarop volgende paragraaf betoog ik dat we moeten leren spreken met twee woorden: rechtvaardigheid én liefde (3.5). Daarbij is het mijns inziens essentieel om – van begin tot eind - te blijven denken vanuit de drie-eenheid. God de Vader, God de Zoon en God de Heilige Geest zijn van meet af op elkaar betrokken in zowel scheppings- als verzoeningswerk (3.6). Daarna zal ik expliciet antwoord geven op de vraag of het ‘voor ons’ een plaatsvervangend ‘voor’ impliceert (3.7). Ook zal ik ingaan